

Nye fakta om NS i Oppland

Av PER KOLLSTAD

— Oppland var sammen med Hedemark det fylket hvor partiet Nasjonal Samling fikk størst oppslutning før og under siste verdenskrig. 2,4 prosent av befolkningen i fylket var medlemmer av det fascistiske partiet, men de regionale forskjellene var til dels meget store.

Førsteamanuensis Gudmund Moren ved Oppland DH, var en av foredragsholderne som deltok under okkupasjons-seminaret på Hamar nylig. Moren har siden '82 sett på oppslutningen om Nasjonal Samling i de to innlandsfylkene, og la fram sine resultater for et 100 talls tilskuere på Hamar Teater.

NS hadde realitativt stor oppslutning i norddalen, med unntak av enkelte kommuner, og i Lillehammer. I Gausdal og i Fåberg sto derimot partiet svakt, fortalte Moren, som har valgt å grovdele NS-kommunene i tre grupper: bondefascisme, skogsbygd-fascisme og småby-fascisme.

Her i distriktet var det den først- og sistnevnte typen som gjorde seg gjeldene.

NS — et bondeparti

— Det har vært en vanlig oppfatning å kalle NS i bygde-Norge et bondeparti og langt på vei er dette riktig, da medlemslistene i Oppland kan vise til svært mange bønder. Årsakene til dette er mange. Vilråene for jordbruket endret seg radikalt i negativ retning for bondene rundt århundre-skiftet. Mange jordbrukere stilte seg også skeptiske til den demokratiseringsprosessen som førte arbeiderene inn på den lokale politiske arena på samme tid. Det nye i tida,

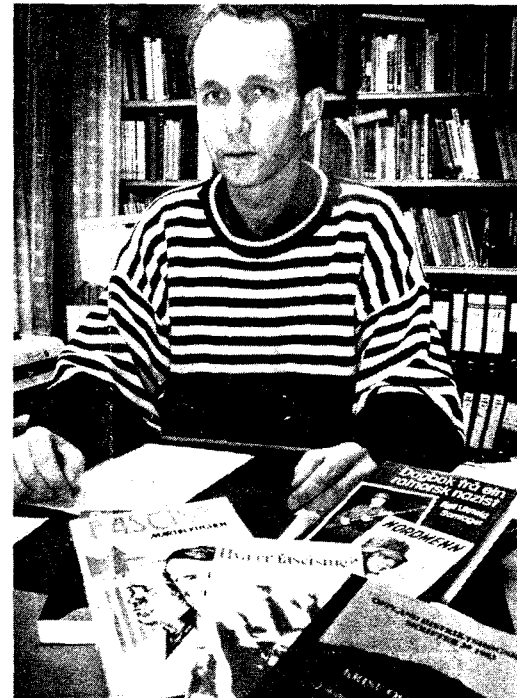
sterk byvekst og industrialisering, ble omtalt som det «sjuknande asfaltregimet» og ble satt opp mot de gamle verdiene i samfunnet. Budskapet til NS var preget av en romantiske holdning til fortida og mange bønder fant derfor partiet som et godt alternativ til utviklingen i samfunnet, fortalte Moren.

NS-kommunen Dovre

Det var i norddalen bondefascisemen gjorde seg sterkest gjeldene. Moren har gjennom en sammenligning mellom Dovre og Lesja belyst fenomenet. Til tross for mange likhetstrekk mellom kommunene hadde Lesja, i motsetning til Dovre, svært få medlemmer av NS. Historikeren mente dette hadde en sammenheng med at Dovre hadde en mere polarisert jordbruksstruktur, med mange større eiendommer enn naboen i vest. I Dovre fikk Arbeiderpartiet ordføreren allerede på 20-tallet og arbeiderbevegelsen var godt utviklet i bygda. På Lesja hadde ikke sosialismen fått samme fotfeste og det var Bondepartiet som hadde makta. Innslaget av tyskere kan også hatt en innvirkning på det relativt høye medlemstallet NS fikk på Dovre, i tillegg kan innsatsen til en del representanter for de norske myndigheter under krigshandlingene i bygda stilt dem i et dårlig lys, mente Moren.

Ingen passive drømmere

Bondefascistene var ikke passive drømmere. Da Terboven og tyskerne i løpet av høsten 1940 tilbød dem sentrale maktposisjoner, var det mange som takket ja, og dermed fikk utløp for sine ambisjoner om å få tilbake noe av den makten bondene hadde hatt før århudeskiftet. I tida mellom krigen mistet de også kontrollen over husmannsfolket og arbeiderbevegelsen, og det er grunnlag for å spørre seg om bondefascismen var et forsøk på å vinne tilbake det gamle

Oppland, var sammen med Hedemark, det fylket med størst relativ oppslutning om partiet Nasjonal Samling før og under siste verdenskrig.

Førsteamanuensis Gudmund Moren, ved Oppland DH, har siden 1982 undersøkt fenomenet. Resultatet av arbeidet la han fram under et okkupasjonsseminar på Hamar i regi av Folkeuniversitetet.

Interessant seminar på Hamar

Debatten mellom motstandsfolk og tyskervenlige medlemmer av Nasjonal Samling var til tider intens under helgens okkupasjonsseminar på Hamar. Møteleder Tore Pryser hadde en stritørn med å få tidsskjemaet til å

holde etterhvert som diskusjonen utviklet seg.

Seminaret samlet en rekke ledende historikere og forfattere under emnet. I salen satt deltakere i krigen på begge sider i tillegg til andre interesserte.

bondefamfunnets verdier og maktforhold, sa Moren, som understreket at det er vanskelig å forklare bondefascismen utfra det materialet som er samlet til nå.

NS i Lillehammer

I Lillehammer var det folk fra det øvre samfunnslag som sluttet opp om NS, blant dem mange ungdommer fra gymnasmiljøet. Under krigen fikk medlemsmassen en noe annen sosial profil, noe som kan ha en sammenheng med at byen hadde et stort innslag av tyskere.

Man vet lite om de konkrete forhold i byen, men det er klart at innslaget av handelsborgere og embedsmenn var større her enn i bygdene. Antisocialismen sto sterkt hos disse to gruppene, som tradisjonelt hadde stemt borgerlig, og høyresiden i norske politikk avviste ikke Nasjonal Samling. Da krigen kom, og man måtte velge side, var ikke Nasjonal Samling og fascismen stemplet som fremmed og forkastelig. Det finnes mange eksempler på kjente folk og grupper som støttet «nyordningen» gjennom medlemskap i NS.

«Mye upløyd mark»

— Det gjenstår mye forskning for man kan danne seg et nyanisert historisk riktig bilde av utbredelsen til Nasjonal Samling i distriktet, sa Moren avslutningsvis. Mørkefeltene er mange når det gjelder årsaken til den relativt store oppslutningen NS fikk i Oppland.

Duoen Sven Arneberg og Kristian Hosar viste lysbilder og ga tilskuerne et sammendrag av innholdet i sin nylig utgitte bok «Vi dro mot nord», men høstet kritikk fra den tidligere motstandsmanden Erling Storrusten.